

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1⁵/₂ fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 16. oktobra 1861.

Razglas.

Avstrijski glavni odbor na Dunaji za razstavo v Londonu v prihodnjem letu naznanja vsem obertnikom, rokodelcom in kmetovavcom, ki želijo kaj v to razstavo poslati, da morajo zadnji čas do konca tega mesca oglasiti, kaj bojo poslali; pozneje se ne bojo več sprejemali oglasi.

Oreh.

Oreh, ki ga tu in tam tudi laški oreh imenujejo, je dobil svoje ime od laške dežele zato, ker se je iz laških dežel sčasoma v druge dežele zasadil. Prav za prav je pa njegova domačija Perzija v jutrovih deželah, od kodar so ga Rimljani prvi v laške kraje prinesli.

Orehov je po svetu, kakor je sadjorejcom več ali manj znano, več plemen, po okusu so pa večidel vsi precej enaki, samo to jih loči, da so nekteri debeli, drugi drobnejši, eni mehke, drugi terde lupine; tem pravijo kmetovavci pri nas po navadi koščaki, unim pa meščaki. Zopet drugi so bolj okrogli, ali pa podolgovati, eni zgodnji, drugi pozni itd.

Orehi okrogli so v naših krajih najbolj navadni, najbolj okusnega jedra in precej debeli, precej mehke lupine, radi rodé, veliki in košati zrastejo, in ker jih vsaki mraz ne posmódi, zato jih kmet v naših krajih skor najbolj obrajta. Podolgasti orehi imajo, bi rekel, skor najboljše jedro in mehko lupino; so tudi dosti debeli, al mraz jih raji vzame.

Tukaj bom omenil še tako imenovanega velikanskega oreha (Riesen-Nuss). To drevo rodi tako debele orehe, da so dostikrat po 4 palce dolgi in po 3 debeli, taki so, kakor gosje jajca. Lupine so mehke, skor take kakor meščakov; zima jih tako kmali ne popali kakor druge plemena; to drevo prav zgodaj rodi, dostikrat že v tretjem letu po posajenju.

Še o družih 6 orehovitih plemen, ker se v naših krajih le poredkoma nahajajo, ne bomo tukaj posebej govorili. Omenimo še samo francozkega pritlikovca. Ta oreh je novo pleme, ki so ga še le pred malo leti na Nemško dobili. Veliki sadjorejci hodijo z njim ravno tako v caker, kakor s pritlikovci sploh, sadé jih po gredah in v kible. Ker to pleme prav počasi raste, je za male verte in posódnó rejo prav pripravno drevó, njegovi orehi so tako lepi in debeli kakor navadnih drevés; pravijo, da ta pritlikovec rad rodi in orehi njegovi so zgodaj zreli.

Orehu je všeč vsaka zemlja, če tudi slaba in kamnita, le močirnate ne ljubi. Najbolj se pa ponaša v ilovnatem laporji in dobri črni zemlji. Če je pa oreh na dobri zemlji naglo zrastel, ne obrajta mizar njegovega lesa toliko, kakor onega iz puste in kamnite zemlje; bolj ko v pusti in kamniti zemlji oreh raste, tem terdneji, lepše kostanjeve barve in lepše žilast je les njegov, po katerem mizarji radi segajo, in starji ko je, tem bolj ga obrajtajo. Orehov berst in cvetje rad mraz popali, zato ljubi oreh tudi bolj gorko podnebje; saj je sin tople domovine.

Da si niso dozday sadjorejci veliko prizadevali, reje orehov na višo stopnjo povzdigniti in niso skušali jo dosti zboljšati, je gola resnica, akoravno tudi oreh zasluži, da bi se ga z ravno takim pridom poprijeli kakor vsake druge sadjoreje, ker bi jim, če bi orehe z veseljem oskerbovali in razumno gleštali, zgodaj in bogato rodili. Lepi orehi se lahko v denar spečajo in od leta do leta lep dobiček donasajo; in še takrat, ko so že debeli in stari, ti bo njih les, posebno iz debla in čverstih vej, lep dobiček donesel.

Gospod J. N. Leicht, vertnar kneza Lobkovic v Ripu na Českem pravi: Kdor si hoče lepih in zdravih orehov zarediti, naj tako-le ravná:

Za rejo lepih in zdravih orehov ni družega potreba kakor pazljivosti in marljivosti. Pred vsem mora gledati: a) kakošne orehe bo za seme odbral; b) kako jih bo v zemljo sadil; c) kako jih bo prvo leto gleštal; d) kako jih bo opravljal naslednje leta in e) kako bo z njimi ravnal do takrat, ko se bodo na stanoviten kraj presajali?

Kakošni orehi naj se za seme odberajo?

Za seme odberam jez vselej orehe z mehko lupino; za vse druge plemena se in tudi za koščake za seme ne zmenim, zato ker oreh z mehko lupino med vsemi največ dobička donasa. Tako hitro ko so orehi na drevesu zreli, kar se spozná potem, če jim unanja zelena lušina počí, jih dam pobrati z drevesa in na travi na kup nasuti, da jih sonce in zrak dobro pozorita, in pustim jih na kupu toliko časa, da začenjajo lušine na njih močnate prihajati, in se dajo od orehov lušiti. Ko se je zelena lušina orehom odpravila, jih nasujem v velik škaf, — in jih v vodi s kako omuljeno metlo močno sém ter tjé mešam, dokler so popolnoma čisto osnaženi; potem jih nasujem na lesu in denem na suh, zračén in senčnat kraj sušiti, kjer so v kakih 6 do 8 dnéh že suhi. Ko sem jih tako očedil, odberem od njih najlepše, to je, najdebelejše, najlepše zrašene in čisto zdrave za posajenje; ostali se porabijo pa za dom ali se prodajo. (Dal. prih.)

Gospodarske skušnje.

(Murbino listje je ovcam tako dobra klaja), da „Frau. Bl.“ pravijo, da je ni boljše. Pri neki pražki razstavi je bil na ogled postavljen tudi neki oven, ki so ga samo z murbinim listjem kermili in mu s to klajo tako volno napravili, da je bila tanka in svitla kot svila (žida). Tudi v Meklenburg-Schweriau so pokladali ovnu samo murbino listje in tudi ta je imel najlepšo volno med vsemi drugimi; 1000 gold. so mu za-nj ponujali. Nek drug 5 let star oven ravno tistega gospodarja se je z murbinim listjem spital tako, da je vagal 123¹/₂ funtov; v enem letu je pridobil 22 funtov.

Drobtinčica.

* Zvezdoslovci so prerajtali, da sončna svetloba svetlobo lune prekosí 300.000krat. Ako bi tedaj 300.000 polnih lun razlivalo svojo svetlobo na zemljo, bi vendar vse skupaj ne svetile bolj kakor sveti edino sonce.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 23. oktobra 1861.

Oreh.

(Dalje.)

Priprava orehov za seme. Ko so orehi do čistega osnaženi in na zraku posušeni, jih denem skladama v nalašč za to napravljeno leseno škrinjico, ki je 6 do 9 pavcov visoka, široka in dolga naj je kakorkoli hoče, in sicer tako-le: na dno nasujem najprej en pavec čistega svižca (drobnega peska); na to položim en sklad orehov tako, da ležijo s špicami navzgor; na to pride zopet čez vso škrinjico en pavec na debelo peska, na kateri se drugi sklad orehov, ravno tako kakor popred, zversti, in tako delam sklad na sklad, dokler ni škrinjica do verha polna. Pri ti napravi se mora pa na to gledati, da zgornji sklad orehov ne smé do verha priti, ampak nižej biti, in sicer tako, da med orehi in zgornjim pokrovom za en pavec prostora ostane, kateri se zopet s peskom nasuje. Da miši v škrinjico do orehov ne prejedó, jo omrežim s tanko in gosto drateno mrežico, postavim škrinjico v kakošen tak kraj, kjer se ni zmerzline bati, da ostane do spomladi, dokler se začne poljske dela. Do tega časa jamejo skor že vsi orehi v škrinjici kal poganjati, posebno če se škrinjica primerno vlažna derži.

Kamor mislim orehe saditi, dam v jeseni zemljo prekopati in plevéla popolnoma očistiti, poravnati in sploh tako pripraviti, da se dajo orehi brez vsega zadržka saditi.

Kako orehe saditi in jih čez leto škode varovati. Kakor hitro spomladi vreme dopusti, da se dajo orehi saditi, vzamem omenjeno škrinjico z orehi napolnjeno, ter jo spravim na kraj, kateri je za orehovo posadbo odločen; ji vzamem stranici preč, ki niste terdo pribite, ampak le z lesenimi šravfi priterjene, sicer bi se utegnula škrinjica preveč pretresti, če bi se stranice odbijale, in orehova kal bi se poškodovala. Na to poberam sam orehe iz škrinjice enega za drugim in jih dajem pomagaču, kateri jih ob potegnjenem vertnem motozu po 2 pavca globoko v zemljo in po 18 pavcov saksebi sadi v luknje, ki se s klinom proti narejajo. Pri tem delu se mora le varovati, da se kal ne odkerhne; zato se luknje morajo z rahlo perstjo zasipati; verste posajenih orehov morajo biti po 2 čevlja in pol saksebi. Ko so mladi oreški po 3 pavce visoki iz zemlje pribodli, se okopljejo, in poleti se mora na to paziti, da jih plevel ne preraste.

Ko je spomladi se zemlja osušila, idi po verstah, v ktere so bili lansko spomlad orehi posajeni, odreži nepotrebne mladice s kakim ojstrim nožem od vsacega oreška, in pusti jim le eno najlepšo in najkrepkejšo, ktera ti bo jela tako spešno rasti, da je boš gotovo prav vesel. Tem mladikam, ki si jih za prihodnje drevo odločil, poreži čez leto stranske odrastlike tikama debela; gospod Leicht terdi, da se pri tem ni nikoli škode bati. Pri vsem tem se mora pa pri orehovitih nasadiščih na to gledati, da jih plevel ne prerašča, in da se pred zimo pregloboko ne okopljejo.

Spomladi druzega leta, ko se je zemlja dobro osušila in lepo vreme nastopi, poreži mladim oreškom serčne korenine, to je, tiste, ki naravnost v tla grejo, kar se pa tako-le opravi:

Jemlje se za to opravilo majhna vertna matika s kratkim ročnikom in pa dolg ojster nož; z matiko se perst od zgornjih drevesnih koreninic odkoplje, tako, da se lahko do serčne korenine pride, ktera se z nožem ravno odreže, pa tako, da se stranske koreninice ne porežejo ali ranijo. Ko so vse serčne korenine porezane, se prerežejo ravno tako tudi stranske, toda za en ali poldrug pavec nižej; odrezane koreninice se poberejo proč, in pri tem delu napravljena jama se zopet s perstjo zasuje. Tako se ravná, dokler ni spodreza serčnih korenin od prvega do zadnjega drevesca končana. Ni se bati, da bi zatega voljo rast le količkaj zadržana bila. Od časa do časa se morajo stranske mladice trebiti in zemlja večkrat pleti.

Pervo leto potem, ko se je vse to storilo, pa tudi drugo leto potem se morajo spomladi in poleti vse stranske mladice skerbno odrezovati, kakor je gori rečeno bilo; in v tem drugem letu pa se poreže serčna korenina toliko, da je je le 7 čevljev nad zemljo; potem se začne krona delati, za ktero se pa le 4 gornje vejice pusté. Naslednje leto, ko so oreški že po 2 pavca debeli, se na stanoviten kraj presadijo. (Dal. prih.)

Gospodarske skušnje.

(Bela pšenica). V časniku štajarske kmet. družbe razgláša bravcom našega lista dobro znani gospod Dominik Čolnik, posestnik v Drevanji v slovenskih gorica, to-le: „V pariški razstavi leta 1856 sem dobil pol bokala nove bele pšenice (Blé blanc), ki je ondi bila z zlato svetinjo poslavljená. Pridelal sem je dosihmal čez 100 vagánov. Pšenica ta je bela, okrogla, drobneja kot navadna; se razraša neizrečeno, tedaj se je za posetev polovica prihrani; ne plega rada; iz nje se zmelje najlepša moka skor brez otrobov; vagán (2 mernika) vagata čez 90 funt. — Gosp. Čolnik prodaja vagán te izverstne nove pšenice po 10 gold. nov. dn. — Kdor je želi, naj se oberne do gosp. Čolnika v Drevanji *) (Triebein, Post St. Leonhard in Steiermark) ali pa na vertnarja štaj. kmet. družbe gosp. Jož. Kiegerl-a v Gradcu.

Gospodarske novice.

(Kako se cela vas svojih dolgov lahko znebi), beremo iz Šlezije v „Gr. Zeit.“ Kaj nek so ti kmetje storili? Pri tisti (tudi v „Novicah“ priporočani) zavarovavnici ali asekuraciji na Dunaji, ki se „Austria“ imenuje, so se vsi gospodarji, kateri so bili zadolženi, na to, ako umerjó, zavarovali tako, da asekuracija po njih smerti vés dolg poplača tako, da dedniki (erbi) dobijo celo kmetijo brez dolgá. Ker je le treba, da tak zadolžen gospodar, dokler živi, vsaki mesec plačuje kaka 2 gld. v asekuracijo in s tem po svoji smerti zagotovi dednikom gotovih 1000 gold., je

*) V imenu krajske kmetijske družbe prosimo častitega gospoda Čolnika, družbenika naše družbe, naj nam hvaljene pšenice kmali pošlje pol vagana na stroške družbine. Vred.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 13. novembra 1861.

Oreh.

(Dalje in konec.)

Če je oreh že več mehkih zim prestal in precej debel in močan zrastel, obljubim, da ti ne bo, ker je že precej močan, tako naglo pozebel; v hudi zimi pozebejo večidel le mladike in bolj šibki orehi, pa tudi v najlepši rasti bivšim orehovim drevesom ne prizanaša ojstra zima; posmodí jim najlepše mladike in dostikrat tudi že prav čverste veje. Toda oreh ima pred veliko drugimi sadnimi drevesi to dobro lastnost, da z vso močjo, ako ga je ravno hudi mraz posmodil, požene čverste mladike čez leto in se spet obraste. Če je oreh po hudem pišu ali mrazu poškodovan, oklesti mu, če le deblo in korenike niso poškodovane, suhi verh z vejami vred in vidil boš, da se bo spet obrastel. Pri tem delu pa le ne pozabi drevesu ran, ki si mu jih po oklestenih vejah napravil, z drevesnim mazilom zamazati.

Če misliš starim orehom suhe veje oklestiti in jih tako rekoč pomladiti, ne opravljaj tega dela nikdar po novem letu, ampak klesti veje ali žagaj, kakor ti bolj kaže, vselej po sv. Martinu do perve polovice grudna mesca, sicer boš orehu škodo delal, ker mu zgodaj začne sok pritekati; pri tem opravilu moraš pa gledati, da drevesom srednjih vej preveč ne posekaš; pusti jim jih kolikor moreš, da ti bojo sad rodile.

Kadar zberaš mesto, kamor misliš oreh posaditi, pomisli vselej, da oreh visok zraste in bo sčasoma močno in široko drevó, ktero svojo krono na vse kraje razprostira, s svojim širokim listjem gosto senco dela, korenike deleč okoli sebe poganja, in da v senci pod njim nobena rastlina spešno ne raste; pravijo še celó, da pod orehom ni zdravo spati zavolj soparice njegové.

Zato ni dobro, orehov na rodovitne njive, na verte, kjer zelenjavo imaš, ali pa v sredo žlahnega sadnega drevja saditi; sadijo naj se, kjer je kraj bolj gorak, ob cestah, ob krajih gojzdov, na gričih in višavah, v bolj hladnih krajih pa na dvoriščih za poslopji in v zatišjih po vertih, in na brežinah, kjer jih huda burja napadati ne more.

Nekteri gospodarji spodrezujejo orehom nekoliko serčne korenine, da jim tako globoko v zemljo ne zahajajo, se stranske korenike tem bolj zdeblijo, po verhu zemlje razprostirajo in sok za svojo rast na-se vlečejo. Nekteri celó terdijo, ako bi se jim serčna korenika nekoliko ne spodrezovala, ampak vsa puščala, bi pregloboko v zemljo rastla in se ne po poveršni rodovitni zemlji razprostirala, kjer največ živeža dobi; taki orehi, pravijo, ostanejo drobni in terdi, in jedro ne gré rado iz njih. Drugi sadjorejci pa se bojé orehom serčne korenike spodrezovati, kadar jih na njih stanovitno mesto presajajo. Tudi jez poterdim, da se jim ne smejo preveč zavoljo prihodnje rodovitnosti spodrezati. Da bi se pa serčna korenina pregloboko v zemljo ne spuščala, ampak bolj na stran rastla, podkladajo, kadar drevesca presajajo, pod nje široke kamne ali škerlí mehkega ali peščenega kamna, in tako so tudi naši predniki ravnali z orehi, kadar so jih sadili, zlasti na bolj mokri zemlji.

Sadé se mladi oreški v že poprej napravljene jame za

pol čevlja globoko, in če jih poversti v kak drevored sadiš, stavi jih 35 do 40 čevljev saksebi, da se njih verhovi lahko razrašajo. Če je pa zemlja, kamor se orehi sadé, prepusta, pomešaj jo s starim, čistim in že strohnjenim gnojem.

Nekteri sadjorejci svetujejo, naj se mladi oreški v drevnicah s slamo in listjem po deblih ovijajo, okoli katerih naj se tudi precej visoko zemlje nasuje, da se jih mraz ne loti. Drugi pa pravijo, da to ni dobro, ker se po tem majhne drevesca preveč pomehkužijo, in pozneje, ko se na prosti kraj presadijo, jim tem huje zimski mrazi škodjejo. Zastran tega nočejo še drevnic v zavetnih krajih napravljati, češ, da ni škoda tako velika, če majhno drevesce v drevnem sadišču pozebe, kakor če že večé drevo na pravem mestu zavoljo mraza pogine.

Če mlade drevesa pozebejo, zaženó po navadi zopet iz korenin krepke mladike po cele germe; iz teh mladik se pusti najčversteja za prihodnje drevo, ktera neizrečeno spešno raste.

Starih orehov, ki so pozebli, ne gré prenašlo sekati in podirati, dokler se za gotovo ne vé, da so popolnoma pozebli, ker po navadi še zmeram na nekterih krajih zdravi ostanejo in začnejo iz novega krepko poganjati, kar se še včasih po dveh hudih zimah zgodi.

Vej in verha orehu na stanovitno mesto posajenemu ne smeš sekati ali žagati, ker že tako pregosti ne rastejo. Ker pa v poznejih letih in tudi že v starosti radi dobivajo vodenice (divje mladike), ki prav po malem sadú donasajo in drugim sok kradejo, se te zagatne mladike morajo z vej odpraviti, toda pri tem delu se mora pa na to gledati in po drevesni lastnosti presoditi, ali niso vodenice le za to zrastle, da bi poškodovane in bolehné veje nadomestovale. Ako je to, se morajo varovati in na drevesu pustiti, in če so se jako podebelile, se morajo one stare in suhljate z drevesa odpraviti in potrebiti.

Iz semena se dajo najzdraviše in terdnejše drevesa zrediti, ker najlože mraz preterpé. Če drevo ravno na tem stanišču ostane, kamor se je izperva semenski oreh vtaknil, sem ti porok, da ti bo spešno rastlo. Kdor hoče tedaj na svojem dvorišču ali na vertu kak oreh zrediti, stori najbolje, ako vtakne semenski oreh v tak zaveten kraj, kjer bo drevo prihodnjič rastlo, in ga, kar se dá, škode obvarje.

Iz semena žlahnih orehov ti bodo tudi žlahni in dobri orehi zrastli. V preslabi zemlji in v pustih tléh se izveržejo pa tudi najžlahnejši orehi v slabe in drobne; zato je pa tudi boljše, ako se v dobro zemljo sadijo.

Oreh malokdaj pred sedmim ali osmim letom rodi, in ni popred poln, dokler ne zraste velik in močan. Orehi so po navadi konec kimovca zreli, kar se spozná sploh po tem, ako jim zelena koža že na drevesu počí, kar pa dež najbolj pospeši. Če so orehi popolnoma zreli, se lahko otepejo. Otepajo se z dolgimi in tankimi prekljami. Jih, preden so do dobrega dozoreli, otepati, je škodljivo, ker se jim z večó silo preveč mladike pokvarijo, ktere imajo drugo leto sad donasati; razun tega se tudi jedra nezrelih orehov kerčijo in gerbijo, in niso zavoljo grenkega okusa tako dobri; tudi za olje ne veljajo nezreli tako kakor zreli.